

KÖZLEMÉNYEK

A 18. SZÁZADI LÉLEKÖSSZEÍRÁSOK TÖRTÉNETE

DR. FÜGEDI ERIK

Történeti statisztikai irodalmunkban általánossá vált az a felfogás, hogy a hivatalos magyar statisztikát megelőző időkből csupán II. József népszámlálása nyújt képet az ország népességéről, az 1784 előtti korszakra vonatkozólag az adójegyzékeket kell demográfiai szempontból kiértékelni,¹ minthogy az osztrák és cseh örökös tartományokban 1754-ben bevezetett népszámlálásokat nálunk nem valósították meg. Ez a felfogás annyiban valóban jogosult, hogy az ország egész népességét felölelő népszámlálással a 18. századból nem rendelkezünk. Demográfiai szempontból azonban a józsefi népszámlálást megelőzőleg is van egy igen jelentős forrásunk. A lélekösszeírások (*Conscriptio Animarum*) ezek. Eddig sem voltak ismeretlenek történeti-demográfiai irodalmunkban,² bár beható elemzésükre mind ez ideig nem került sor. Az elemzés hiánya talán elsősorban arra vezethető vissza, hogy a lélekösszeírásokból csak töredékek maradtak fenn, az anyag túlnyomó része a helytartótanács számvevőségének irataival együtt selejtezésnek esett áldozatul. Mégis úgy gondoljuk, hogy a lélekösszeírások történetének felkutatása megéri a ráfordított fáradságot. Elsősorban azért, mert olyan népmozgalmi adatokat tartalmaznak, amelyeket a józsefi népszámlálásban hiába keresünk, s amelyeknek összegyűjtése hihetetlenül nagy munkát és költséget követel meg. Igaz, a nemesek és a katonák nem kerültek bele a lélekösszeírás rovataiba, de talán mégis könnyebb a lakosság 20%-át kitevő privilegizált osztály adatait összegyűjteni, mint a 80%-ot kitevő tömegét. S ha országos összesítéssel csak három esztendőből rendelkezünk, még akkor is képet alkolhatunk magunknak az 1777–1782 közötti demográfiai fejlődésről, s ezzel nagy lépést tehetünk meg visszafelé, a magyar történeti demográfia legproblematisabb korszaka, a török hódoltság felé. A lélekösszeírásokból azonban csak abban az esetben válhat használható statisztikai anyag, ha megismerjük létrejöttüket, elkészítjük a fennmaradt összeírások katalógusát³ és megkíséréljük kritikai értékelésüket. Az itt következő sorok az összeírás létrejöttét és rendszerét kívánják röviden összefoglalni.

¹ *Ila Bálint*: A regionális történet és a történeti statisztika összefüggései. Történeti demográfiai kollokvium. Budapest, 1965. szept. 23–26.

² Lásd *Thirring Gusztáv*: Népesedésünk kútforrásai a múlt század első felében. (Budapest, 1903.), továbbá: A történeti statisztika forrásai. (Szerk. Komcsics J.) Budapest, 1957. 21. és 117–118. p., valamint *Dányi Dezső*: Az 1777. évi lelkek összeírása. Történeti statisztikai évkönyv, 1960. 168. p.

³ A Művelődésügyi Minisztérium Levéltári osztálya által kiadott „Feudális kori összeírások” (Budapest, 1965.), c. levéltári leltárba a lélekösszeírásokat is felvették.

A LÉLEKÖSSZEÍRÁS BEVEZETÉSE

1768. november 21-én *Mária Terézia* az 1752-ben kiadott főispáni utasítás átdolgozását rendelte el. A helytartótanácshoz intézett legfelsőbb elhatározásának 2. pontjában meghagyta, hogy a főispánok évente készítsenek „Tabella impopulationis”-t, s közölje a Tabella formáját is.⁴ A királynő elhatározásának közvetlen előzményeit a magyar kancellária levéltárában nem sikerült megtalálni, de más forrásokból a távolabbi előzmények képe világosan megrajzolható. Az osztrák és cseh örökös tartományokban *Mária Terézia* már 1754-ben elrendelte a népszámlálást, s ha a következő háborús esztendőkhöz a kezdeményezés folytatása meg is szakadt, 1762-ben ismét felvette az elejtett fonalat, s ettől kezdve rendszeressé tette a népességről az adatszolgáltatást.⁵ Amikor aztán 1766-ban Bécsben a rossz terméskilátások következtében a liszt megdrágult, a királyné a helytartótanács útján jelentést kért Magyarországra várható gabonaterméséről, s egy év múlva a jelentést továbbfejlesztve „az összes emberek számát” (numerus omnium hominum) is belevetette az adatszolgáltatásba.⁶

A lélekszám megállapításának megvolt a maga előzménye a magyar katolikus egyházmegyékhöz is, ahol az egyháziátogatások alkalmával vagy a püspökök külön rendeletére időnként összeírták a katolikusokat vagy azok egy csoportját.⁷

A királynői elhatározás mellékletét alkotó Tabella (1. ábra) tulajdonképpen kétfős célt követett: egyrészt népszámlálásszerűen akarta megismerni az állónépességet, másrészt a népmozgalomról akart tájékozódni. Az állónépességről igen részletes tájékoztatást kért főképpen társadalmi és vallási megoszlás tekintetében, de nem volt kíváncsi a népesség kor és státusz szerinti megoszlására. Külön rovatokba emelte ki azokat a társadalmi csoportokat, amelyek a közigazgatásnak gondot jelentettek, így a szegényházban és alapítványban, ill. a kollégiumban élőket, de kiemelte a *Mária Terézia* egyházpolitikájában szerepet játszó görög-keleti pópákat is. A népmozgalmi adatok részletezésénél is elsősorban a társadalmi és vallási megoszlás felé fordult a figyelem, de az ikerszüléseket és halvaszületéseket (a keresztelés előtt elhaltakat) is felvették a táblázatba. Kiemelték a törvénytelen születéseket és a kitélt gyermekeket, mert ezek egyrészt a „nép erkölcsi viszonyainak” ismeretét segítették elő, másrészt a kitélt gyermekekről is a köznek kellett gondoskodnia. A Tabellának azt a jellegzetességét, hogy az állónépességet és a népmozgalmat egyszerre vette fel az adatszolgáltatásba már csak azért is ki kell emelni, mert ez a lélekösszeírások jellemzője marad a józsefi népszámlálásig.

A Tabella hűen tükrözte a feudális társadalmi rend felfogását, amikor a nemességet és a hadsereget eleve kihagyta az összeírandók köréből, s ez a jellemzője is végigkísérte a lélekösszeírásokat a józsefi népszámlálásig, sőt a hadsereg és a katonák családtagjai még akkor sem kerültek a népszámlálásra kötelezettek közé.

A királynő elhatározásának közvetlen indítékáról egyetlen forrásunk van. *Schwartner Márton* úr, azt állítja, hogy a lélekösszeírás elrendelésére az uralkodót híres holland udvari orvosa és belső bizalmasa, *van Swieten* buzdította.⁸ Nincs okunk *Schwartner* értesítésében kételkedni, bár megerősíteni sem tudjuk azt. Ha azonban csak egy pillantást vetünk is a Tabellára, rögtön világossá válik, hogy azt nem *van Swieten*, hanem a magyar viszonyokban jártas egy vagy több közigazgatási szakember készítette. A Tabella nem tekinthető az osztrák

⁴ Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) Kancellária levéltára (a továbbiakban: Kane.) Liber Regius 48. 327—328. p. és Originales referendarum 1768. no. 390.

⁵ Gürtler, A.: Die Volkszählungen Maria Theresias und Joseph II. Innsbruck 1909. 1—15. p.

⁶ Bogdán István—Papp Zsigmond—Szabó Miklós: Kétszázéves gabonaszemek az Országos Levéltárban. Agrártörténeti Szemle, 1963. évi 1—2. sz. 50—52. p. — Fejér vármegye levéltára (a továbbiakban vm. lt.) Acta politica 1767. fasc. 34. no. 73.

⁷ A legnagyobb ilyen irányú munkát *Padányi Bíró Márton* veszprémi püspök végeztette el, aki az 1742. évi egyháziátogatási jegyzőkönyvekbe mindenütt bemásoltatta a katolikus állónépességet magában foglaló ún. „Status animarum”-ot. Veszprémi püspöki levéltár (a továbbiakban: pk. lt.) Canonicae visitationes.

⁸ *Schwartner Márton*: Statistik des Königreichs Ungern. Ofen, 1809. 93. p.

1770. szeptember 17-én végre a helytartótanács kiadta az új főispáni utasítást, mellékelve hozzá a Tabella évenkénti felterjesztését elrendelő királynői elhatározást és a Tabella formáját¹². A megyék egy része — főként Pest, Pozsony és Nógrád — elutasító álláspontra helyezkedett és hosszú vitát folytatott a helytartótanáccsal. Azt igyekeztek bebizonyítani, hogy a megyei tisztviselők a feladatra nem alkalmasak és javasolták, hogy a munkát bízzák a plébánosokra¹³. A helytartótanács velük szemben a feltétlen engedelmesség álláspontjára helyezkedett¹⁴, s 1771 végén elkészült az első lélekösszeírás¹⁵. A szűkszavú utasítás és az összeírásban használt fogalmak tisztázatlansága következtében ez az első összeírás nem sok sikerrel dicsekedhetett. A megyék nem mindig tartották magukat az előírt formulához, nem közöltek minden adatot, néha csak az állónépesség számát közölték, s hol községi, hol járási sorokban adták meg a kívánt számokat.

A fennmaradt anyagból úgy tűnik, hogy az 1768. november 21-i legfelsőbb elhatározás gyakorlati végrehajtása sikertelen volt, s ez nem is csodálatos. Nem volt ez másképpen az igazgatási szempontból régebbi és nagyobb hagyományokkal rendelkező országokban sem. Svédországot kivéve az első ilyen összeírásokat a század derekán kezdték el, megszervezésük azonban nagy erőfeszítések ellenére sem járt sikerrel¹⁶. Ötven évvel később általában úgy tekintettek vissza ezekre az első kísérletekre, mint amelyeknek eredménye további demográfiai következtetések levonására alkalmatlan¹⁷. A hibák a 18. század általános társadalmi és gazdasági viszonyaiból szükségszerűen következtek, s Magyarországon is megismétlődtek. A túlterhelt és rosszul fizetett megyei tisztviselők nem tudtak a hatalmas munkával megbirkózni. A megye véleményének merev elutasítása is lehangozhatta őket. A lélekösszeírás új, bonyolult rendszerében nem láthattak egyebet, mint a helytartótanács tabellamániájának újabb megnyilvánulását. Az összeírás előfeltételei közül nemcsak a részletes utasítás, a fogalmak meghatározása hiányzott, hanem az anyakönyvek vezetéséhez szükséges intézkedések is. Az anyakönyvi bejegyzéseknél a társadalmi állás feltüntetése egyik vallásnál sem volt kötelező, így az év minden egyes bejegyzését újra kellett minősíteni. Felesleges lenne emiatt akár a megyei tisztviselőket, akár a plébánosokat elmarasztalni. A 18. században a demográfia iránt még alig volt érdeklődés, 1753-ban az angol alsóház is elutasította a népszámlálás gondolatát.

Végül, de távolról sem utoljára az állandóan újabb összeírásnak, faggatásnak kitett dolgozó nép sem fogadhatta az összeírást másképpen, mint egy beláthatatlan következményekkel járó praktikát. Ha földesurai és a megyei tisztviselők már eddig is igyekeztek anyagi helyzetét a lehető legrészletesebben ki-puhatolni, akkor most családtagjaikra is kiterjesztették érdeklődésüket. Az ilyen elől a legokosabb volt kitérni, esetleg átmenetileg elhagyni a portát. A feudális társadalmi rend korszakában ebben sem láthatunk elmaradottságot. Az összeírás elkerülése a parasztság passzív ellenállásának egyik megnyilvánulási formája volt, ezzel nemcsak Magyarországon, hanem az osztrák örökös tartományokban is számolni kellett¹⁸.

A lélekösszeírást a főispáni utasítás rendelte el, ennek következtében a szabad királyi városokra nem vonatkozott. A gabonatermést és az össznépesség számát ugyan 1767-től kezdve a városoknak is jelenteniük kellett¹⁹, a lélekösszeírást azonban nem ez, hanem egy másik eset indította el. Pest városában az előljáróság és a választott közösség között kitört vitát királyi biztos vizsgálta

¹² Váci pk. II. Conscriptioes animarum fol. 10–12.

¹³ Pest vm. II. Protocolum rescriptorum 1767–72. 416–418. p. Nógrád vm. II. Protocolum rescriptorum 1763–68. 499–502. p. III. Acta oeconomica no. 99^{1/2}.

¹⁴ III. Prot. sess. 1771. 1131. p.

¹⁵ Összesen 23 megye, ill. kerület küldte be az 1771. évi összeírást, ezek közül Bács, Bars, Békés, Csongrád, Győr, Máramaros, Moson, Nógrád, Pest, Sopron, Torna, Trenesén és Veszprém megyéé maradt fenn. III. Acta oeconomica no. 99^{1/2}.

¹⁶ M. Reinhard — A. Armengaud: Histoire générale de la population mondiale, Paris, 1961. 155. p.

¹⁷ Schwartzner, i. m. 106–107. p.

¹⁸ Gürtler, i. m.

¹⁹ Pest vs. II. Intimata AA. 4209., Buda vs. II. Intimata locumtenentia no. 93.

ki, s 1767. november 30-i jelentéséhez a királynő válaszképpen egy feljegyzést csatolt, amelynek névtelen és ismeretlen szerzője a magyar városi fejlődés elmaradottságának okát részben a népesség kis létszámában kereste, s javasolta a királynőnek: kérjen évente jelentést az újonnan felvett polgárok számáról²⁰. A királynő ennek alapján 1770. szeptember 10-én kelt elhatározásában nem elégedett meg az új polgárok számával, hanem arra utasította a helytartótanácsot, hogy vezesse be a lélekösszeírást a városokban, s ebben a lakosság összlétszámán kívül tüntessék fel a kézműveseket vallásuk, mester, legény vagy inas voltak és iparáguk szerint²¹. A helytartótanács erre nem dolgozott ki külön formulát, hanem 1771. május 14-én kelt rendeletében megelégedett a királynői elhatározás lényeges részének közlésével²². Az eredmény természetesen ennek megfelelően siralmas volt, a városok más és más formulát használtak, más és más adatokat jelentettek²³.

Az 1768. november 21-i királynői elhatározás és az 1771. évi összeírás között eltelt három esztendő alatt Magyarországon nemcsak a lélekösszeírást, ezt a feudális népszámlálási formát vezették be, hanem elfogadták a demográfiai adatszolgáltatás gondolatát is. A királynő törekvésében ugyan sok volt a határozatlanság, a végrehajtásban a kísérletezés és a sikertelenség, de a népszámlálás elve ellen sehol sem merült fel ellenállás. A megyék és a papság nem idézte Dávid király népszámlálásának sötét vízióját, mint ahogyan azt Angliában és Poroszországban tették²⁴, csupán a munka végrehajtásától szerettek volna megszabadulni. A mai kutatás szempontjából ennek a három esztendőnek döntő ténye az, hogy a királynő az összeírást kérészkolta, s ezzel olyan forrást bocsátott rendelkezésünkre, amelynek értéke felbecsülhetetlen.

A KÉRDŐÍV ÉS A SZERVEZET FEJLŐDÉSE

Az elv diadalának bizonyítéka volt, hogy a helytartótanács gazdasági bizottsága (Commissio oeconomica) már 1772. január 11-én tartott ülésén foglalkozott a beérkezett összeírásokkal, s miután megállapította, hogy a megyék azt nem hajtották végre lelkiismeretesen, új összeírási formulákat és részletes utasítást szerkesztett²⁵. A királynő ennek jóváhagyása után 1772. június 1-én a megyékhez és városokhoz intézett körrendeletében újra elrendelte az évenkénti összeírás végrehajtását²⁶. A rendelet mellékletül szolgáló három nyomtatvány közül az egyik a helységek lapja, egy a megyei összesítő, egy pedig a szabad királyi városok lapja volt. A korábbi gyakorlatnak megfelelően az egyéni lap (II. ábra) részben az állónépességet csoportosította nem, vallás, társadalmi állás és nagy-, ill. kiskorú ismérvek szerint, részben a növekedés (születés + odavándorlás), ill. a csökkenés (halálozás + elvándorlás) és a házasságok tárgy-ei adatait osztályozta. A korábbi táblázathoz képest bizonyos logikai javításokat hajtottak végre, elsősorban azzal, hogy a növekedést és csökkenést a természetes szaporodás és vándorlás elemeire bontották és egységként kezelték. A házasságokat nemcsak szám szerint, hanem a házasságok korcsoportjának és társadalmi állásának megfelelő bontásban is kérték, s mérleget állítottak fel a fennálló házasságok számában bekövetkezett változásról, ami meglehetősen megnövelte a plébánosok munkáját. A megyei összesítő ugyanezeket az adatokat községi sorokban tartalmazta. A városok lapját most sem egyeztetették a megyék adataival, így az változatlanul az össznépesség számát s a kézművesek és kereskedők részletes adatait tartalmazta.

Alig két évvel ezután a helytartótanács kénytelen volt megállapítani, hogy a megyei tisztviselők valóban nem tudják a munkát elvégezni. Ezúttal a király-

²⁰ Kane. *Acta generalia* 1770: 4310.

²¹ Uo.

²² Pest vs. II. Intimata AA. no. 4663., Buda vs. II. Intimata locumtenentia no. 95.

²³ III. *Acta oeconomica* no. 99¹.

²⁴ M. Reinhard—A. Armengaud, i. m. 155. p.

²⁵ Kane. *Acta generalia* 1772:444.

²⁶ III. Prot. sess. 1772. 658. p. — Pest vm. II. Intimata 1772. nov. 27. no. 3., Váci pk. II. Conscriptiones animarum fol. 2—3. Ez a rendelet szinte valamennyi megyei és püspöki levéltárban megtalálható.

		IN COMITATU																					
Processus		Plebani		Ecclesiarum quasi		Sacerdotum		In		In		Parochia		Parochia		Summa						Summa	Summarum
		Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat	Abbat		
Catholici	Mares	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
	Feminae	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
SUMMA		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Protestantes	Mares	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
	Feminae	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
SUMMA		25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Judei	Mares																						
	Feminae																						
SUMMA																							
Turci	Mares																						
	Feminae																						
SUMMA																							
Tartari	Mares																						
	Feminae																						
SUMMA																							
Tartari	Mares																						
	Feminae																						
SUMMA																							
SUMMA SUMMARUM		15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15

II.a Az 1772-ben bevezetett községi kérdőív mintája, első lap

Образец вопросника, введенного в деревнях в 1772 году, первая страница
 Pattern of the questionnaire for communes introduced in 1772, first sheet.

nő is elfogadta a helytartótanács javaslatát, hogy az összeírás helységenkénti részét a plébánosok, ill. a protestáns lelkészek állítsák össze, a megyei tisztviselők feladata a járási és megyei összesítés maradt. A szervezeti változtatást a helytartótanács 1774. június 14-i rendelete közölte a megyékkel, de a nyomtatványokon nem változtatott, s a rendszer 1780-ig ennek a rendeletnek alapján működött²⁷.

1780-ban újabb változtatás vált szükségessé, ezúttal a nyomtatványokban. A túlságosan bonyolult és nem is mindig logikus tábla helyébe most egy sokkal egyszerűbb tábla (III. ábra) lépett, amely kevesebb társadalmi ismérték szerint bontotta az állónépességet, a népmozgalmi adatokat pedig úgy egyszerűsítette le, hogy a születéseket és halálozásokat egy összegben nemek szerinti bontásban adta meg, s abból csak bizonyos eseteket emelt ki, megszüntette a házasságok korcsoportok szerinti megoszlását és tökéletesítette a fennálló házasságok mérlegét. Az 1780. évi rendezés teljesen új helyzetet teremtett a szabad királyi városokban is. Míg 1772-ben és 1774-ben megtartották az 1770. évi alap gondolatot és a kézműveseken és kereskedőkön kívül csak a lakosság összlétszámára

²⁷ III. Prot. sess. 1774. 78. p., a rendelet megtalálható szinte valamennyi megyei és püspöki levéltárban, pl. Pest vm. II. Intimata 1774. szept. 12. no. 16., Váci pk. II. Conscriptioes animarum, fol. 17–18.

vonatkozólag kértek adatokat, most a városoknak is jelenteniök kellett népmozgalmi adataikat²⁸. Ezzel a demográfiai elvet a városi lakosságra is kiterjesztették és megteremtették az alapját annak, hogy — a nemesség és a hadsereg tagjain kívül — az egész ország lakosságának demográfiai hányadosait kidolgozhassák.

Conscriptio parochialis

Matrimonii interuent Personarum subinfertate aetatis	Nati et Mortui							
	Nati		Mortui		Transmigrati		Sacrilegiorum	
	Viri	Feminae	Viri	Feminae	Viri	Feminae	Viri	Feminae
1 ad 10 annos								
11 - 15								
16 - 20								
21 - 25								
26 - 30								
31 - 35								
36 - 40								
41 - 45								
46 - 50								
51 - 55								
56 - 60								
61 - 65								
66 - 70								
71 - 75								
76 - 80								
81 - 85								
86 - 90								
91 - 95								
96 - 100								
Summa Parochialis								

Matrimonii hoc Anno Contracti
Cum sine Anno priore numerandis Conscriptio Parochialis

Summa utriusque

Ex quibus per Decemum ultimas Conscriptum hoc anno relictis
Precedunt octo Conscriptio Parochialis

Conscriptio

Accrescentia		Decrescentia	
Viri	Feminae	Viri	Feminae
Nati infantes			
Mortui			
Religiosi			
Militum			
Servi			
Mitius in Sacerdotibus			
In Carceribus			
Uicinis Supplicio affecti			
Inveniti Mortui			
Causa forasitio enchi			
In partu enchi			
Summa			
Id est			
A Parentibus Catholicis			
A-Catholicis			
Dispersi Religiosi			
Judei			
Summa ut supra			
Religiosi			
Alumnae			
Militum			
Sacerdotibus			
Summa Decrescentia			

*1^a Venerabilis Pater Archiepiscopus Catholice sedis Praefectus
et alii Catholici praesentes et abfentes
sunt et bene scilicet*

*2^a Venerabilis Pater Archiepiscopus Catholice sedis Praefectus
et alii Catholici praesentes et abfentes
sunt et bene scilicet*

*3^a Venerabilis Pater Archiepiscopus Catholice sedis Praefectus
et alii Catholici praesentes et abfentes
sunt et bene scilicet*

11.b Az 1772-ben bevezetett községi kérdőív mintája, második lap
Образец вопросника, введенного в деревнях в 1772 году, вторая страница
Pattern of the questionnaire for communes introduced in 1772 second sheet.

²⁸ Kane, Acta generalia 1780: 1510.

A demográfiai kutatás szempontjából fontos adatokat tehát a különböző időpontokban készült táblázatok a következőképpen tartalmazták:

	1770	1772	1780
I. Állónépesség			
összesen	+	+	+
nem szerint	+	+	+
vallás szerint	+	+	+
nagy- és kiskorú	+	+	+
II. Házasságkötések			
tárgyévben összesen	+	+	+
10 éves korcsoportonként	—	—	—
tárgyévben megszűnt	—	+	+
tárgyév végén fennálló	—	+	+
III. Születések			
összesen	+	+	+
nem szerint	+	+	+
vallás szerint	+	+	—
ebből törvénytelen	+	+	+
ebből ikerszületés	+	—	—
ebből halvaszületés	+	+	+
IV. Halálozás			
összesen	+	+	+
nemek szerint	+	+	+
vallás szerint	+	+	—
V. Vándorlás			
odavándoroltak nem szerint	+	+	—
elvándoroltak nem szerint	+	+	—

A Z Ö S S Z E Í R Á S M E N E T E

Ha eltekintünk az itt közölt kisebb adatbeli és a fent ismertetett szervezeti-beli változásoktól, akkor az 1772–1783 közötti 12 esztendő tulajdonképpen egységes korszaknak tekinthetjük, amelyben a rendszer lényegében ugyanúgy működött és ugyanolyan nehézségekkel küzdött.

Az összeírás teljes és alapos elkészítéséhez a rendelet szerint több világi és egyházi hatóság eredményes együttműködésére, simán futó adminisztratív gépezetre és azonos fogalmak alkalmazására volt szükség nem is beszélve a népmozgalmi adatokat tartalmazó anyakönyvek rendszeres és pontos vezetéséről. Az adminisztratív gépezet azonban a helytartótanács számvevőségétől kezdve (amely a munkát gyakorlatilag irányította és kézben tartotta) a megyéig, ill. a szabad királyi városokig igen lassú és akadozó munkát végzett. A bajok már a nyomtatványok megrendelésénél kezdődtek. Ezeket latin nyelven készítették, de a görögkeleti papság nem használta a latin nyelvet, ezért Bihar megye kérésére román nyomtatványt is kellett készíttetni²⁹. A megyék számára küldött nyomtatványok sohasem érték el a szükséges mennyiséget³⁰, s a megyék nem egyszer egymás elől halászták el a helytartótanácsi postával küldött nyomtatványokat³¹.

Az összeírást elvileg és gyakorlatilag a plébánosoknak és lelkészeknek kellett elvégezni 1774 után, mégpedig az előző évi december 31-i állapot szerint a vízkeresztet (január 6.) követő két héten belül. Ez az idő — az egyházi hatóságok megítélése szerint³² — kevés volt arra, hogy a nagyobb népességgel rendelkező plébániák állónépességét összeírják és népmozgalmi adatait feldolgozzák. Ugyanígy kevés volt ez a két hét ott, ahol egy-egy plébániához több leányegyház tartozott, vagy azok — éppen a tél derekán — nehezen voltak megközelíthetők. Külön problémát jelentett a házasságok mérlegének elkészítése Magyarországon a 18. század végén a megnövekedett lakóhelyén tartották meg az es-

²⁹ Htt. Prot. sess. 1772. 1293. p., Kan. Acta generalia 1773: 2597, és 1773: 3453.

³⁰ Htt. Prot. sess. 1774: 1337. p., Pest vm. II. Protocolum rescriptorum 1780–83. 235. p.

³¹ Htt. Prot. sess. 1779. 1137. p.

³² Primási lt. Esztergom. Archivum ecclesiasticum Batthyány FÉ. I. no. 21., 8 NB.

küvőt, s a fiatalasszonyt onnan vitték férje lakóhelyére. A menyasszony illetékes plébánosa szempontjából ez a házasság nem növelte a ténylegesen fennálló házaspárok számát, a férj plébániája pedig nem tarthatta azt az újonnan beköltözött házaspárok között nyilván. Mai kifejezéssel élve a menyasszony plébánosának hiánya, férjének többlete volt, amely nem fért bele a rubrikákba.

Tabella Confcriptionis Animarum			
Plebs Domicilii	Catholici	Mares	
		Feminae	
	A-Catholici	Mares	
		Feminae	
	Schismatici	Mares	
		Feminae	
	Judei	Mares	
		Feminae	
	Extranei quoniam Domicilii	Mares	
		Feminae	
Servi			
Animae			
In Xenodochiis	Mares		
	Feminae		
In Fundationibus	Mares		
	Feminae		
Pauperes officium medicantes	Mares		
	Feminae		
Religiosi	Mares		
	Feminae		
Parochi Catholicorum			
Moulti A-Catholicorum			
Populi Schismaticorum			
Summa Animarum			
Locus habet Parochiam Catholicam	4000	Ecclesia	
	100		
Est Filialis	4000	Ecclesia	
	100		
Pertinet ad Matrem			
Haber Oratorium Confessionis			
A-Catholici accedunt Confessionis			Locum
Pertinet ad Diocesium			

III.a Az 1780-ban bevezetett községi kérdőív mintája, első lap

Образец вопросника введенного в деревнях в 1780 году, первая страница
Pattern of the questionnaire for communes introduced in 1780, first sheet.

Az anyakönyv rovatai és a tabella kérdőpontjai között az összhang később sem javult meg. Eltekintve attól, hogy a görögkeleti papok ekkoriban még nem mindenütt vezettek anyakönyvet³³, s így nem adhattak népmozgalmi adatokat, a társadalmi állás megjelölését később sem tették kötelezővé. A halálozásnál sem kellett bejegyezni azt a lényt, hogy a kérdéses személy elhunyt egy házasság felbomlásával (matrimonium rescissum) járt-e együtt vagy sem, ezt tehát külön-külön kellett az év végén megállapítani.

³³ Kanc. Acta generalia 1773:2597.

Az összeírás munkáját a plébánosnak külön kellett elvégeznie az anyaegyház és a hozzátartozó községek lakosságára vonatkozólag, amelyekről egy anyakönyvet vezetett.

Accrescentia		Decrescentia	
Nati		Mortui	
Ex quibus sunt		Adiut	
Spurii		Mortui	
In Partu enechi		Summa	
Expositi		Ex quibus sunt	
Advenant Extranei		Supplicio affecti	
Pro figendo Domicilio		Inveni mortui	
Servitii causa		Casu fortuito enechi	
Summa		In Partu enechi	
		Advenantur Decrescentia	
		Relegati	
		Alio migrantes	
		Militiam secuti	
		Sacrum Ordinem ingressi	
		Summa	

Tabella Matrimoniorum	
Matrimonia hoc Anno contracta	
Matrimonia Anni prioris	
Advenant aliunde Conjugum Paria	
Summa Præmissorum	
Ex quibus decesserunt hoc Anno	
Matrimonia per mortem alterutius Conjugum soluta	
Aliorum migrarunt Conjugum Paria	
Summa Decedentium	
Status præsens Matrimoniorum	

III.b Az 1780-ban bevezetett községi kérdőív mintája, második lap

Образец вопроса́ния введенного в де́йстви́е в 1780 году, вторая страница
 Pattern of the questionnaire for communes introduced in 1780, second sheet.

Nem volt meg az összhang a világi és egyházi (elsősorban a római katolikus) területi beosztás között. Pest megye területe pl. három egyházmegye (Esztergom, Vác, Kalocsa) között oszlott meg, s amikor Mária Terézia megalapította a székesszékhelyi püspökséget, akkor az illetékes egyházi főhatóságok száma négyre emelkedett. A plébániák körzethatára sem esett mindig egybe a megyehatárokkal. Ilyenkor külön gondot jelentett a megyei tisztviselő részére a más megyében fekvő plébániához tartozó község adatainak megszerzése³⁴.

Az ország vallási megosztottsága egyébként is sok nehézség forrása lett. Bihar megye hosszú levelezést folytatott a helytartótanáccsal a román pópák-

³⁴ Htt. Prot. sess. 1776. 1431. p. és 1779. 505. p.

nak az összeírásba való bekapcsolása érdekében³⁵. A helytartótanács minden tekintetben a hivatalos római katolikus álláspontot foglalta el, s amikor a horvát és szlavyon megyéket is bekapcsolták a lélekösszeírásba, a görögkeleti papok a munkát azzal az indokolással tagadták meg, hogy a „schismatici” (szakadárak) kifejezés rájuk nézve sértő, ezért ezt a „Graeci ritus non uniti” (nem egyesült görög szertartásúak) kifejezéssel kell helyettesíteni³⁶. Elvileg a lélekösszeírás egységei a falvak voltak, de a római katolikus plébániák szerinti beosztásban. A római katolikus plébániahatárok azonban nem mindig voltak azonosak a protestáns egyházközösségek határaival, ami újabb nehézséget jelentett. A valláskülönbség néhol féltékenységet szült, Máramarosban a görögkeleti és görög katolikus papokat nem sikerült együttműködésre bírni³⁷, a gömöri római katolikus esperes feljelentette azokat a protestáns lelkészeket, akik leányegyházai összeírása céljából olyan falvakba is elmentek, ahol a protestáns vallásgyakorlatnak nem volt nyilvános joga³⁸.

Pusztán szervezeti szempontból sem volt a legmegfelelőbb az összeírást az egyházakra bízni. A megyék sok esetben hivatkoztak arra, hogy a papoktól késsve vagy egyáltalán nem kapnak jelentést³⁹. Forrásainkból úgy tűnik, hogy egyes esetekben joggal vádolták a papokat hanyagsággal⁴⁰, más esetekben azonban a körülmények alakultak szerencsétlenül. A plébános halála vagy az alesperes felmentése az összeírásra is késleltető hatással volt. A megyék állandó panaszával szemben a püspökök úgy védekeztek, hogy megtiltották papjaiknak az összeírások közvetlen átadását és elrendelték, hogy az összegyűjtött lapokat az alespereseknek kell a megyei tisztviselőknek átadni elismervény ellenében⁴¹.

A megyék kötelessége lett volna a plébánosoktól kapott adatok felülvizsgálata és járásonként, ill. megyénkénti összesítése. Erre a munkára a rendelet viszonylag hosszú időt, másfél hónapot engedélyezett, mert a plébánosoktól január 20-án megkapott íveket március 15-re kellett összesíteni. Az ellenőrzés munkáját azonban a megyék sokszor hanyagul látták el, s a helytartótanács többször is felhívta figyelmüket arra, hogy beadott jelentéseik nem egyeznek meg előző évi jelentéseikkel⁴². A megyék helyzetét érdeklőlés hiányán kívül megnehezítették az eljárásbeli formaságok is. A hibás adatok korrekciója ui. nem közvetlenül, hanem a megfelelő egyházi főhatóságon keresztül történt, ami a munkát nagymértékben meglassította⁴³. A megyei adminisztráció is csigalassúsággal dolgozott. Az ország közepén fekvő Pest megye a helytartótanácsi rendeleteket 1776-ban a legrövidebb időn belül azok keltétől számított három hét múlva tárgyalta, de volt olyan, amelyet kereken négy hónappal később tűzött gyűlésének napirendjére⁴⁴.

A 18. századi Magyarország világi igazgatás szempontjából sem volt egységes terület. A kamara alá tartozó bányászok, pénzverők stb. ugyanúgy nem tartoztak a városok és a megyék hatáskörébe, mint az egyházak, az előbbieket összeírását a helytartótanács a kancellárián keresztül volt kénytelen kérni⁴⁵. Kimaradtak — de ez csak 1780-ra derült ki — olyan kis particularis területi képződmények, amelyen a vajkai és verebelyi érseki nemesi szék vagy a szepesi főzándzsások⁴⁶. Körömbánya városa ragaszkodott ahhoz, hogy a földesuraisága alá eső falvakat ne a megye, hanem a városi előjáróság írja össze⁴⁷, így ez

³⁵ Kane, *Acta generalia* 1773:2597.

³⁶ III. Prot. sess. 1781. 780. p. és 1052.

³⁷ III. Prot. sess. 1781. 80–81. p.

³⁸ III. Prot. sess. 1775. 253. p.

³⁹ III. Prot. sess. 1781. 202. p. és 1776. 2107. p. Veszprém vm. II. Közgyűlési iratok 1766. nov. 18.

⁴⁰ Primási II. Fésztorgom. Vicariatus 1778–80. Cat. 38.

⁴¹ Székesfehérvári pk. II. No. 5889. *Protocolum Rerum Memorabilium*, Pálka., Primási II. Fésztorgom. Vicariatus 1778–80. Cat. 38.

⁴² Kane, *Acta generalia* 1780: 3219., Fejér vm. II. *Acta pol. fase.* 48. no. 260., Váci pk. II. *Conscriptio animarum* fol. 108–110.

⁴³ Veszprémi pk. II. *Circulares* 1761–80. 107–109. p.

⁴⁴ Pest vm. II. *Intimata inutilia* 1776. no. 10., 16., 27., *Intimata* 1777. márc. 3. no. 22.

⁴⁵ Kane, *Acta generalia* 1772:5168.

⁴⁶ III. Prot. sess. 1780. 1088. p.

⁴⁷ Kane, *Acta generalia* 1781.

a hat falu nem Hont megye, hanem a város összesítőjében szerepelt, ahol semmi keresnivalója nem volt.

A városok által küldött jelentésekkel egyébként 1780-ig sokkal kevesebb baj volt, mint a megyeikkel. Itt is előfordult ugyan, hogy nem tartották be az előírt formulát vagy hogy a helytartótanács hibásnak találta a jelentés számadatait, de a városok elleni panaszok száma csekély volt, aminek egyik oka nyilván az, hogy a városok összeírása önmagában ellenőrizhetetlen volt. Amikor 1780-ban a városoknak is jelenteniük kellett népmozgalmi adataikat, s az előző évi összlélekszám és a népmozgalom eredményeként kialakult tárgyévi összlélekszám között összhangnak kellett lennie, akkor a városok elleni panaszok száma is megszorodott.

ORSZÁGOS ÖSSZEÍRÉS ÉS ELEMZÉS

A megyék és városok által beküldött jelentésekből a helytartótanács számvévsége készítette el az országos összesítést külön a megyék és külön a városok részére. Ezekből ma csak az 1777., 1778., 1780. és 1782. évi áll rendelkezésünkre⁴⁸. Bizonyos azonban, hogy — talán az 1773. évet kivéve — a többi évből is készült országos összesítés, de ezek nem maradtak fenn⁴⁹. Sajnos egyetlen összesítés sem volt teljes. A fennmaradt 1777. évből hat megye (Győr, Liptó, Sáros, Szatmár, Ugocsa és Ung), az 1778. évből egy (Ugocsa), az 1782. évből három megye (Borsod, Szatmár, Kőrös) adatai hiányoztak. A városok adatszolgáltatásának tökéletesebb voltát bizonyítja, hogy csak az 1777. évből hiányzott két város adatsora (Kismarton és Újbánya). A megyei jelentések országos összesítése a megye által felterjesztett valamennyi adatot tartalmazta, a városi azonban csupán az össznépességre (ill. 1780 után a népmozgalomra) vonatkozókat, az iparosok és a kereskedők adatait csupán sommásan vették fel. Az 1777. évi országos összesítőhöz fűzött „szerény megjegyzések” alapján azonban nem lehet kétséges, hogy a városi jelentésekből iparágankénti összesítés is készült, amelyet nem terjesztettek fel az uralkodónak⁵⁰.

Az országos összesítéseket elkészülésük időpontjában és később is államtitokként kezelték és nem hozták nyilvánosságra. E szabály alól egyetlen *Schlözer* német statisztikus volt kivétel, aki az 1772. évi országos összesítő vég-számaát közölte⁵¹ s talán *Windisch*, akinek az 1776. évi országos összesítő adatai álltak rendelkezésre⁵².

Ha a teljes országos összesítés nem is készült el minden esztendőről, a helytartótanács erőfeszítései mégsem voltak hiábavalók, mert a hiányos összesítéseket — és főképpen a megyék összesítését — a helytartótanácsban vagy a kancelláriában elemezték, s belőlük bizonyos gyakorlati következtetéseket vontak le. Az elemzés első nyoma 1776-ban lúnik fel, amikor az 1774. évi összesítéssel kapcsolatban a királynő egy 1776. február 3-án kelt leiratában felvetette a kérdést: vajon a „máshová vándoroltak”-on olyanokat kell-e érteni, akik az országon belül változtattak lakóhelyet vagy olyanokat, akik az országból kivándoroltak. Ugyanakkor felhívta a helytartótanács figyelmét, hogy a koldusok száma igen magas, pl. Pozsony és Trencsén megyében kereken 5000 van belőlük. Rámutatott arra is, hogy magas a halvaszületések száma, Zala megyében kereken 164 ilyen esetet jelentettek⁵³. A királynő leirata alapján a helytartótanács körrendeletben hívta fel a megyéket, hogy 1. ha az országból való kivándorlásról szereznék tudomást, azt külön tüntessék fel; 2. a megyei orvosok adjanak a lélekösszeírással együtt jelentést az elhalálozások okairól; 3. törekedjenek a halvaszületések számának csökkentésére⁵⁴. Biztos tudomásunk van róla, hogy

⁴⁸ Kanc. Acta gen. 1780: 1510, 1781: 5841.

⁴⁹ A kislejtezteltokről az iratanyagban tesznek említést. *Gürtler*, i. m. V. tábla, III. Benigna mandata 1776. február 3., Kanc. Acta generalia 1780: 3219.

⁵⁰ *Dányi D.* i. h.

⁵¹ *Gürtler*, i. m. V. tábla.

⁵² Az természetesen nincs kizárva, hogy *Windisch* az adatokat nem a helytartótanácsból kapta meg, hanem levelezés útján szerezte be a törvényhatóságoktól. Biztos azonban, hogy számai megegyeznek a fennmaradt városi és megyei végösszegekkel.

⁵³ III. Benigna mandata 1776. február 3.

⁵⁴ III. Prot. sess. 1776. 276. p. Pest vm. II. Intimata inutilia 1776. no. 23. A 12/1776. sz. helytartótanácsi rendelet szintén megtalálható a megyei levéltárakban.

a megyei orvosok 1775-től kezdve valóban jelentették a megyékben észlelt járványokat és a halálozás egyéb okait⁵⁵, de sajnos a jelentéseket nem sikerült fel-
lelni, valószínűleg a lélekösszeírásokkal együtt selejtezték ki őket.

Kifejezetten demográfiai jellegű elemzést készített a helytartótanács gazdasági bizottsága 1780. május 20-i ülésén, amikor a népsűrűség, a halandóság és a halvaszületés kérdését emelte ki és felsorolta azokat a megyéket, amelyekben a népsűrűség túlságosan alacsony, a halandóság és a halvaszületés pedig túlságosan magas⁵⁶. Az első kérdésben alkalmazott számítás nem követhetjük nyomon, mert nem állnak rendelkezésünkre azok a négyzetögmérőfeldekben megadott területi kiterjedések, amelyek alapján a helytartótanács dolgozott. A halvaszületéseknél a számítási mód rekonstruálható. A halvaszületéseknek az összes születésekhez viszonyított hányadosát számították ki, s mai szemléletünkkel kifejezve az arányt ott tartották magasnak, ahol az 1 %-ot elérte vagy meghaladta. A halandóság számítása nem ilyen világos. Biztos, hogy itt is hányadosot számoltak, de nem állapítható meg, hogy miért hagytak ki egyes, igen magas halandósági aránnyal szereplő megyéket az 1778. évi országos összesítésből?

Amikor az 1780. évi új nyomtatvány bevezetése sem eredményezett pontosabb, hiánytalanabb országos összesítést, akkor a helytartótanács számvetése 1784-ben új javaslatot dolgozott ki a lélekösszeírások egyszerűsítésére⁵⁷. A cél olyan leegyszerűsített tábla megszerkesztése volt, amelynek elkészítése nem jelent túlságosan nagy munkát, s ezért pontosan és idejében megkövetelhető. A javaslat minden tekintetben radikális volt. Az állónépességre vonatkozólag nemcsak a vallási megoszlás törlését javasolta a türelmi rendeletre hivatkozva, hanem a nemek szerinti bontását is azzal az indokolással, hogy bár az általános tapasztalat szerint több fiú születik, mint lány, de a nagykorúság idejére a különbség eltűnik, s így 100 000 embert alapul véve biztosan állítható, hogy annak fele férfi, fele nő. Hasonló radikális javaslatok születtek a népmozgalomra vonatkozólag is. Ezekből csupán a születések száma (egy összegben), a halálozásoké (nagy- és kiskorú bontásban) és a ténylegesen fennálló házasságok száma (keresztény és zsidó részletezésben) maradt volna meg.

A javaslat elkészett. II. József ekkorra már elszánta magát arra, hogy az általa az osztrák és cseh örökös tartományokban bevezetett népszámlálási rendszert fogja kiterjeszteni Magyarországon is. A józsefi rendszer pedig a demográfiai adatokat még annyira sem vette figyelembe, mint a lélekösszeírások egyszerűsítésére vonatkozó 1784. évi helytartótanácsi javaslat. A cél most már nem demográfiai, hanem katonai volt, s ezzel a lélekösszeírások sora átmenetileg megszűnt.

Fentiekben a lélekösszeírások történetét, bevezetésüknek időpontját és körülményeit, a kérdőívek és a szervezet változását, az összeírás tényleges menetét kísérlük nyomon. A felsorolt nehézségek ellenére a lélekösszeírásokat pozitívan kell értékelnünk. Bevezetésük és évenkénti végrehajtásuk fényt vet a hivatalos magyar statisztika megindulásának körülményeire, nemegyszer azokra az elméleti megfontolásokra is, amelyek alapján a helytartótanács az összeírás végrehajtását irányította. A 18. századi Európában nagyjából mindenütt ugyancsak az igazgatási és szervezeti nehézségek merültek fel, s úgy tűnik, hogy a magyar erőfeszítések és eredményeik nem maradtak el az általános európai színvonaltól. A történeti demográfiai kutatás szempontjából az anyag még töredékesen is igen fontosnak és jelentősnek látszik. Véglegesen ezt a kérdést csak az összeírásoknak más történeti forrásokkal való összevetése döntheti el.

⁵⁵ Htt. Prot. sess. 1780. 2463. p.

⁵⁶ Kanc. Acta generalia 1780: 3219.

⁵⁷ Kanc. Acta generalia 1784: 5811.

ИСТОРИЯ ПЕРЕПИСЕЙ ДУШ В 18 СТОЛЕТИИ

Résumé

Целью очерка являлось описание истории названных „*Conscriptio Animarum*”, известных уже из венгерской специальной литературы, но до сих пор еще не достаточно проанализированных переписей. Проведение переписи было постановлено королевой Марией Терезией 21-го ноября 1768 года, по всей вероятности, по побуждению ее придворного врача Ван Шветэна. Приложенная к постановлению таблица состояла из двух листов (рисунок 1). На первом листе нужно было привести указание на имеющееся население в разбивке по полам, религии и на совершеннолетние, соответственно, на несовершеннолетние лица согласно состоянию «на конец года». Второй лист содержит данные по приросту (= рождаемость и миграция) и по убытку (= смертность и миграция) и по бракосочетаниям. Эта таблица была упрощена в 1772 году (Рисунок 2) и в 1780 году (Рисунок 3) на основе предложения совета наместничества, но ее демографический характер сохранялся до конца. Перепись была проведена в первый раз в 1771 году комитатскими чиновниками, после 1774 года расчетные листы деревень были подготовлены приходскими священниками, суммирование данных по комитатам — комитатскими чиновниками, а суммирование данных по всей стране — счетной частью совета наместников.

Дворяне и солдаты и члены их семей не были обязаны к переписи.

Для свободных королевских городов королева сделала обязательным в 1770 году ведение такой „*Conscriptio Animarum*”, которая указывает на имеющееся население в распределении по полам, а на ремесленников и торговцев в распределении по отраслям ремесла. Данные о динамике населения за отчетный год города были должны представлять только после 1780 года.

Материал переписей из-за забракования сохранился только частично. Однако на основе сохранившегося материала можно представить фактический ход проведения переписей, а также и те трудности, которые происходили из общественных условий и условий управления XVIII века. Полное суммирование по стране никогда не было проведено (несколько комитатов всегда отставало в представлении данных), и даже из подготовлений сохранились только подготовления 1777, 1778, 1780 и 1782 гг. Они были проанализированы советом наместничества и на их основе были сделаны также и демографические выводы (например, относительно доли мертворождений, нищих и т. д.).

В 1784 году Йозеф II отменил „*Conscriptio Animarum*” и вместо них постановил с военной целью проведение переписи населения, охватывающее всех жителей страны.

THE HISTORY OF POPULATION CENSUSES IN THE
EIGHTEENTH CENTURY*Summary*

Aim of the study has been to write the history of the enumerations called „*Conscriptiones Animarum*” which, although known in Hungary, have not yet been analysed thoroughly by Hungarian experts. It was on November 21, 1768 that Queen Maria Theresia issued a decree and started thereby the preparation of these enumerations, presumably under the inspiration of her court doctor van Swieten. The decree in question contained a table (Figure I.) consisting of two sheets. The first sheet indicated the resident population broken down by sex and religion as well as by majors and minors according to the state „at the end of the year”. The second sheet contained the data of the increase (births and in-migration) or decrease (deaths and out-migration) and of marriages in the year under review. In 1772 (Figure II.) and 1780 (Figure III.) the second sheet was simplified at the suggestion of the Council of the Governor-General, its purely demographic character was, how-

ver, preserved all the time. The first enumeration was performed by county officials in 1771, after 1774 the enumeration sheets of the communes were completed by clergymen, the county data were summed up by county officials and the countrywide data were totalized by the accountancy of the Council of the Governor-General. Noblemen and soldiers were excluded from the enumeration.

In 1770 the Queen made it compulsory for the royal boroughs to perform a „Conscriptio Animarum” in order to show the resident population by sex as well as the artisans and merchants by industry. It was only after 1780 that the towns had to report their vital statistical data for the year under review.

Though only a small part of the material of the enumerations has remained (due to sorting out), still, on this basis the actual course of the enumerations and the difficulties arising from the social and administrative conditions of the 18th century, could be reconstructed clearly. The data were never summed up on the country level (there were always some counties which failed to report their data) and even out of the enumerations performed only the data of those carried out in 1777, 1778, 1780 and 1782 have remained. They were analysed by the Council of the Governor-General and also demographic conclusions were drawn on their basis (for instance concerning the proportion of still-births, beggars, etc.).

In 1784 Emperor Joseph ordered to undertake — instead of „Conscriptiones Animarum” — population censuses relating to the country's total population (for military purposes).